

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Když papež zavolá: „Deus vult!“ Pohled na „toho
druhého“, nevěřícího; jak středoevropané viděli
obyvatele Blízkého východu na přelomu
11. a 12. století.**

Anna Řezníčková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Když papež zavolá: „Deus vult!“ Pohled na „toho druhého“, nevěřícího; jak středoevropané viděli obyvatele Blízkého východu na přelomu 11. a 12. století.

Anna Řezníčková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Obsah

1 ÚVOD	5
2 CÍLE PRÁCE	6
3 PŘEHLED LITERATURY, METODIKA	7
4. 1. Rok 1000.....	8
4.2. Důležité milníky 11. století	10
4.2.1. Církev.....	10
4.2.2. Evropa a muslimské „Španělsko“	11
4.2.3. Byzantská říše	13
4.2.4. Blízký Východ	14
4. 3. Svatá válka.....	15
5 KRONIKÁŘI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY	17
6 PAPEŽSKÁ VÝZVA KU PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVĚ	19
6. 1. Osobnost Urbana II.	19
6. 2. Historický diskurs do roku 1095	20
6. 3. Rozbor papežské výzvy	21
7 PETR POUSTEVNÍK V PRAMENECH	25
8 PRAMENY OSOBNÍ POVAHY	28
8. 1. Anselm z Ribemontu, adresováno Manassesovi II., Arcibiskupovi z Remeše	28

8. 2.	Štěpán z Blois, adresováno jeho ženě Adéle	30
9	ZÁVĚR.....	31
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	32
10. 1.	Literatura.....	32
10. 2.	Prameny	33
11	RESUMÉ	34

1 ÚVOD

Od počátku jedenáctého století směřovala středověká Evropa nezadržitelně k masové očišťovací pouti do Svaté země. Konec desátého století, zejména magická hranice milénia, odstartoval v podstatné části vzdělanců touhu po očištění před příchodem konce světa. Ten však nenastal ani roku 1033 (tisíciletí po ukřižování Krista) a tak nastala nová éra křesťanských dějin, doprovázená v jedenáctém století nejen řadou církevních reforem, ale i významnými světskými událostmi. Všechny tyto faktory byly navzájem propojené a spolu utvářely kolektivní vědomí současníků. Církev a papežství se ve své rétorice „snažila zbavit křesťanský svět skandálních bojů mezi lidmi stejného vyznání, vytknout křesťanstvu veliký cíl.“¹ Možná právě proto mohla na hranici střetu západní a východní kultury v muslimském Španělsku pomalu uzrát myšlenka náboženské války, „připravující cestu vojenské a duchovní realitě křížáckých tažení.“²

„První křížová výprava, která začala výzvou Urbana II. na koncilu v Clermontu (27. listopadu 1095), vrcholila dobytím Jeruzaléma (15. července 1099) a skončila bitvou u Askalonu (12. srpna 1099), byla nejvýznamnější akcí feudální éry. Dokonce sami její účastníci si uvědomovali svůj úspěch.“³ Díky tomuto uvědomění se nám do dnešní doby zachovaly obsáhlé narativní prameny psané současníky i prameny osobní povahy – dopisy. Na základě studia těchto pramenů můžeme dnes alespoň nepatrně nahlédnout do myšlení středověkého člověka a spolu s ním podniknout pouť proti „těm druhým“.

---

¹ Jacques le Goff, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005, s. 112.

² Tamtéž, s. 110.

³ Philippe Contamine, *Válka ve středověku*, Praha 2004, s. 78.

2 CÍLE PRÁCE

Cílem BP je postihnout charakteristické rysy přelomu 11. a 12. století, zejména vliv dozívajících chiliastických hnutí na myšlení obyčejného člověka, jenž byl na samém konci století vyzván, aby pozvedl zbraň a šel pro svou víru bránit Boží hrob před pohany. Z dobových pramenů bych chtěla na základě metodologie historické antropologie nastítnit pohled středověkého člověka na „toho druhého“, pokusit se analyzovat náhled křesťanského středoevropana na obyvatele Blízkého východu. Zvláštní pozornost budu věnovat papežské výzvě Urbana II. z Clermontu a osobnosti potulného kazatele Petra poustevníka.

3 PŘEHLED LITERATURY, METODIKA

Svou práci jsem se snažila uchopit metodikou historické antropologie a navázat tak na dlouhou tradici děl zabývajících se dějinami mentalit. K tomu abych mohla klást pramenům relevantní otázky, jsem nejprve nastudovala knihy R. Dülmena a českých autorů M. Nodla a D. Tinkové, které se věnují vývoji této historické metody a také se zabývají jejími východisky. Jistou metodickou oporou mi byla i díla francouzských autorů J. le Goffa a G. Dubyho.

Co se týče samotné práce, nebylo mým cílem sepsat dějiny křížové výpravy. V prvních kapitolách se sice věnuji krátkému historickému diskurzu do dějin jedenáctého století, ale učinila jsem tak proto, že jsou nezbytné pro celkový obraz dané společnosti a pomohou nám pochopit vývoj náhledu na „ty druhé“. V této historiografické části jsem postupovala od děl nejnovějších a obecných, jako například kniha Ch. Brooka, *Evropa středověku v letech 962 – 1154*, ke knihám úzce specializovanějším a někdy i starším.

Stěžejním bodem mé práce však byla snaha o interpretaci dobových pramenů. Mým původním záměrem bylo vycházet pouze z latinských kritických edic jako je *Recueil des historiens des croisades, Historiens occidentaux* (1866)⁴. Nicméně postupem času jsem přistoupila k mnohým anglicky psaným edicím, které jsou zpřístupněny na stránkách fordhamské univerzity: <http://www.fordham.edu/halsall/sbook.html>, a k latinskému originálu jsem přihlížela v případech, kdy jsem si nebyla úplně jistá s překladem.

---

⁴ Třetí svazek této edice se mi podařilo před několika lety získat neskenovaný, takže jej vlastním v elektronické podobě.

4 HISTORICKÉ POZADÍ

4. 1. Rok 1000

Musíme si uvědomit, že středověký člověk, na rozdíl od nás, nebyl pohlcen sledováním času (ve smyslu datace, ne ve smyslu ročních a liturgických období) a samotný letopočet tak (navzdory jeho užívání kronikáři) nevešel do lidového povědomí v takové míře, jak jsme si na něj zvykli my.⁵ Díky historické chronologii víme, že i mezi těmi, kteří aktivně používali letopočty a označovali je symbolem „po Kristu“ panovaly značné rozdíly v dataci. Zejména šlo o spory v otázce počátku roku – podle jedněch měl správný rok začínat v září, jiní prosazovali počátek roku na Velikonoce. V období kolem přelomu letopočtu se rozmáhalo zejména počítání roku od Vánoc (tedy od 25. prosince) anebo od březnového svátku Zvěstování Panny Marie (25. března). Shoda dokonce nepanovala ani v otázce počátku letopočtu. Například v Pise se počítal letopočet od roku 1 před Kristem, ale v nedaleké Florencii se letopočet počítal až od roku 1 po Kristu. Nesmíme se proto divit, že obyčejný člověk (ne duchovního stavu) mohl rok 1000 zameškat.⁶

Mystika milénia, ať se již jednalo o rok 1000 nebo 1033, hýbala středověkým světem napříč jeho vrstvami. Nahlédneme-li do textů soudobých autorů,⁷ nenajdeme jen úzkost a obavy z nastávajícího, ale i obrovskou snahu proniknout objektivně pod povrch zachycovaných událostí. Například v zápisech opata Abbona ze Saint-Benoît-sur-Loire našel francouzský medievalista zajímavou vzpomínku z jeho mládí, datovanou kolem roku 975: „Abych nezapomněl, o konci světa jsem

⁵ Christopher Brook, *Evropa středověku v letech 962 – 1154*, Praha 2006, s. 13.

⁶ *Jádro tohoto problému nastínil ve známém díle R. L. Poole: „Pokud si představíme poutníka, který se vydal na cestu 1. března 1245, tj. první den benátského roku, pak zjistil, když dorazil do Florencie, že je zpátky v roce 1244. A jestliže po krátké přestávce pokračoval do Pisy, potom tam už dorazil začátkem roku 1246.“* Originál citace in C.R.Cheney, *Handbook of Dates*, London 1945, s. 3.

⁷ Například se jedná o díla Raoula Glabera, kroniku Adémara z Chabannes nebo anály významných klášterů.

slyšel kázat lidem v jednom pařížském kostele: že Antikrist přijde na konci Roku tisíc a zakrátko na to nastane den Posledního soudu. Rázně jsem se postavil proti tomuto názoru, opíraje se při tom o evangelisty, Apokalypsu a knihu proroka Daniela.“⁸

Touhou středověkého člověka bylo očistit se před příchodem Apokalypsy a připravit se tak na Království nebeské - „Pozvolna se stalo běžnou záležitostí, že v zájmu očišťování a v očekávání hrozivého konce všech věků odcházeli šířit křesťanství na východ, čímž byla svatá válka povolena. ... Musí (bojovník, křižák) kráčet v pokoji. Ale v jeho hlavě! Tělo válečníků zahájilo svůj pochod. Svou udatností rozežene přívržence Dábla.“⁹

Velice důležitou politickou událostí milénia byla diplomatická mise Oty III. do polského Hnězdna a následně pak do Cách¹⁰. Na takzvaném hnězdenském sjezdu jednal Ota III. s polským křesťanským knížetem Boleslavem I. Chrabrým, potvrdil mu nezávislost jeho země na říši a jmenoval jej tzv. *cooperator imperii*¹¹. Po svém návratu do Říma pak na základě předchozích jednání poslal, spolu s papežem, královskou korunu uherskému knížeti Štěpánovi I. Těmito akty (jednáním s Poláky a Maďary) dal císař Ota III. základ formování střední Evropy tak, jak ji známe dnes, slovy Ch. Brooka: „... události v letech 1000-1001 představují rozhodující okamžik ve vzájemném uznání národů střední a západní Evropy. Rok tisíc měl proto v této oblasti takový význam, jaký lze jen od tohoto data očekávat.“¹²

⁸ Georges Duby, Rok 1000, Praha 2007, s. 28.

⁹ Tamtéž, s. 129.

¹⁰ Ota III. učinil svým hlavním městem Řím, jeho hlavním cílem byla obnova slávy Říše Římské. Cesta do polského Hnězdna byla zároveň kajícnou poutí k ostatkům sv. Vojtěcha, s pomocí papeže učinil Hnězdno sídlem nového arcibiskupství. Otova další cesta vedla do Cách, kde odkryl hrobku Karla Velikého, svého předchůdce.

¹¹ *Cooperator imperii* bylo označení pro říšské křesťanské spojení.

¹² Christopher Brook, Evropa středověku v letech 962 – 1154, Praha 2006, s. 12.

4.2. Důležité milníky 11. století

4.2.1. Církev

Představíme li si politickou mapu Evropy v 11. století, pak nám jen stěží bude připomínat onu vyváženou mozaiku na mapě pozdního středověku, ve které se střídaly větší stabilní státní celky s drobnými státečky. Podle jmen a titulů již sice existovaly všechny pozdější evropské velmoci, avšak jejich vzájemný poměr sil byl v této době ještě nestabilní a nevyvážený.¹³ Evropské politické vztahy jako by byly poznamenány hledáním nového těžiště kontinentu. To se nejvíce projevilo boji, který se prudce rozhořel mezi císařskou a papežskou mocí. Tento spor je dnes nazýván bojem o investituru. Na přelomu let 1075 a 1076 přerostlo napjetí mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. v otevřený spor, který se neurovnal, dokud oba nebyli více jak desetiletí po smrti.¹⁴ Snad nejdůležitější událostí této doby bylo podmíněné odvolání Jindřicha IV. z císařského stolce, který mu měl být navrácen pouze v případě, že do 2. února 1077 požádá papeže o odpuštění svých hříchů. A tak musel císař podniknout onu slavnou kající pouť za papežem do Canossy.

Další důležitou událostí tohoto století se stalo tzv. Velké schizma, tedy definitivní rozkol mezi křesťanským Východem a Západem. Toto schizma rozdělilo církve, které přijaly Chalkédónský koncil.¹⁵ Velké schizma se obvykle datuje od roku 1054, kdy kardinál Humbert de Silva Candida exkomunikoval konstantinopolského patriarchu Michaela Kerullaria a všechny, kteří s ním stejně smýšlejí (tj. v praxi celou východní

---

¹³ Věra Hrochová, Křížové výpravy ve světle soudobých kronik, Praha 1982, s. 9.

¹⁴ Bojem o investituru nazýváme spor mezi císařem a papežem ohledně práva jmenovat a dosazovat biskupy a papežova práva zasahovat do světských – císařských záležitostí.

¹⁵ Chalkédónský koncil (8. října – 1. listopadu 451) byl čtvrtý ekumenický koncil a jako závazný jej pro svou nauku považují katolická církev a pravoslaví. Koncil odsoudil Eutychův monofyzitismus a vyhlásil Chalkedonské vyznání víry, které vyznává plné lidství a plné božství Ježíše Krista, druhé osoby Nejsvětější Trojice.

církev), a ten (konstantinopolský patriarcha) následně v reakci na to vyobcoval konkrétní původce této klatby, papežské legáty, ale nikoliv už papeže Lva IX., který je poslal. Vypuknutí schismatu bylo nejspíše nevyhnutelným důsledkem po staletí se prohlubujících rozdílů mezi východním řeckým a západním latinským civilizačním okruhem. „Události roku 1054 byly na Východě všeobecně chápány jako další dočasné schizma, způsobené tím, že papežský stolec okupovali neinformovaní a nevzdělaní Němci. Touto představou otřásl, když na základě úspěchů první křížové výpravy byli vyhnáni pravoslavní patriarchové v Antiochii a Jeruzalémě a nahrazeni latinskými preláty (1099).“¹⁶

Neméně významnou součástí církevních dějin tohoto století je i postupně se rozvíjející monastická reforma a na ni navazující reforma papežství¹⁷, vycházející z takzvaného clunyjského hnutí. Hlavní, ne však první, postavou této reformy se stal papež Řehoř VII., kterému se podařilo v období svého pontifikátu znovu dodat papežskému úřadu na prestiži a váženosti. Jedenácté století bylo totiž poznamenáno častými papežskými schizmaty, které byly zapříčiněny soupeřením různých světských i duchovních frakcí, často docházelo k simonii.¹⁸

4.2.2. Evropa a muslimské „Španělsko“

Vzhledem k tomu, že snahou této práce je postihnout pohled křesťanského Evropana na toho „druhého“, rozhodla jsem se do ní zařadit krátký přehled historického vývoje na Pyrenejském poloostrově. Učinila jsem tak proto, že od počátku osmého století se Pyrenejský poloostrov stal významným kontaktním místem západní a arabské kultury prostřednictvím arabských expanzivních výbojů a následné reconquisty.

---

¹⁶ Bohumila Zástěrová, *Dějiny Byzance*, Praha 1992, s. 222.

¹⁷ Hlavními cíly papežské reformy mělo být vymícení simonie, manželství a nezdrženlivosti duchovních a prosazení nadřazenosti Svatého stolce nad světskou mocí.

¹⁸ Simonie je výraz pro prodávání a kupování církevních statků.

Již na počátku desátého století, přesněji roku 929, založil Abdurrahmán III. córdobský chalífát. Díky jeho pevné vládě a také stabilního panování jeho nástupce vezíra al-Mansúra (zemřel roku 1002) se Córdoba stala „vysoce organizovaným centrem a vojensky nejvyspělejším státem tehdejší Evropy.“¹⁹ Po smrti al-Mansúra se rozhořely v chalífské rodině boje o budoucí vládu. Díky tomu se postupně rozpadlo muslimské Španělsko na více než deset emirátů, „jejichž vládcí se ve španělské tradici nazývali reyes de taifas (to znamená „dílčích království“).“²⁰

Na počátku 11. století jeden z emírů, Mudžáhid z Denie, vojensky expandoval do oblasti Baleár a jeho další ambicí bylo ovládnout území od Sardinie po Tyrhénské moře.²¹ Díky této reálné hrozbě ztráty území se proti němu, za podpory papeže Benedikta VIII., spojil Janov s Pisou a na konci dlouhé a vyčerpávající války v letech 1015 – 1021 společnými silami emíra porazili. „Vojenské tažení Pisy a Janova proti Mudžáhidovi bylo první velkou příležitostí, v níž se křesťané spojili v boji proti společnému muslimskému nepříteli a jejich válečné úsilí přitom provázela myšlenka, že boje tohoto druhu v sobě z jistého hlediska nesou také hodnotu náboženskou.“²²

V průběhu jedenáctého století se na Pyrenejském poloostrově stále více vyostřovala hranice mezi muslimským a křesťanským územím. Zatím co například v Toledu vedle sebe koexistovali Židé, křesťané i muslimové v míru, na severu poloostrova a zejména na hranicích s královstvím leónsko – kastilským tomu bylo naopak. Roku 1055 Ferdinand I. (od roku 1037 král Kastilie a Leónu) podnikl tažení, během kterého obsadil údolí

---

¹⁹ Christopher Brook, *Evropa středověku v letech 962 – 1154*, Praha 2006, s. 54.

²⁰ Franco Cardini, *Evropa a Islám*, Praha 2004, s. 43.

²¹ Tamtéž, s. 44.

²² Tamtéž.

řeky Duero. Jeho tažení pokračovalo dobytím Coimbry (roku 1064) a pevnosti Barbastro (nedaleko Zaragozy). Z těchto důvodů byli vládci Zaragozy, Badajozu, Toleda a Sevilly nuceni Ferdinandovi I. platit tribut.

4.2.3. Byzantská říše

Zpočátku jedenáctého století se na konstantinopolském trůnu střídalo v poměrně rychlém sledu mnoho vládců. Soudržnost říše se zachovala zejména díky schopným vojenským vůdcům, kteří byli schopni rozšiřovat území vojensky (například Georgios Maniakes získal roku 1032 Edessu).²³

Kromě vnitropolitického pnutí se v polovině jedenáctého století objevilo na samotných hranicích říše několik relativně nových nepřátel. Již roku 1048 překročili řeku Dunaj Pečeněhové (ti byli dříve byzantskými spojenci ve válkách s Bulhary) a vyplenili Balkán. Ve stejném období se poprvé do byzantského zorného pole dostávají, v oblasti Arménie, seldžučtí Turci. Ti roku 1067 dobyli město Kaisareia a nezadržitelným tempem pokračovali se svými výboji dále do vnitrozemí. V reakci na tyto události dosadila pozemková šlechta na císařský trůn zkušeného Romana Diogena, který ihned započal s reorganizací vojska a postupným vytlačováním Turků z území říše. I přes jeho snahy byl v bitvě u Mantzikertu, roku 1071, drtivě poražen a zajat. Také byzantské provincie v jižní Itálii se kolem poloviny století staly předmětem zájmu Normanů, kteří roku 1071 dobyli město Bari (to bylo poslední klíčovou pevností byzantské říše na území Apeninského poloostrova).²⁴

Přestože byl císař Roman záhy propuštěn ze zajetí, v Konstantinopoli se mezitím udál převrat, jenž dosadil na trůn slabého Michaela VII. Dukase. Po tomto císaři započalo krátké období střídání panovníků. Tuto vnitřní nestabilitu využily turkické kmeny k postupnému

²³ Bohumila Zástěrová a kol., Dějiny Byzance, Praha 1992, s. 205.

²⁴ Tamtéž, s. 218.

obsazování všech námořních přístavů v Malé Asii, takže „hlavní zdroj vojenské a hospodářské síly Byzantinců, odolávající po celá staletí náporu Arabů, se ocitl v turecké moci.“²⁵

K obratu neutěšené situace došlo až s nástupem vojevůdce Alexeia Komnena na císařský trůn roku 1081. Začal bojovat s Normany vedenými Robertem Guiscardem a za podpory Benátčanů (na oplátku jim slíbil přiznání obchodních výsad na území říše) se mu podařilo je již roku 1085 dočasně vytlačit z Balkánu. Alexeiovi se také podařilo, roku 1091, drtivě porazit Pečeněhy, kteří se na území říše přihnali ze severu.²⁶ Vzhledem k nedostatku vojenských sil potřebných k znovudobytí Malé Asie, se Alexeios obrátil s žádostí o pomoc proti muslimům na papeže Urbana II.

4.2.4. Blízký Východ

Od konce desátého století byla politická situace na Blízkém východě nestabilní, neboť docházelo ke střetávání a sváření jednotlivých vládnoucích rodů. Na samotném konci desátého století získali Fátimovci území Palestiny, Sýrie a Hidžázu s Mekkou a Medinou.²⁷

Od počátku 11. století začínají na toto území pronikat Seldžukové,²⁸ kteří se velice rychle stali hlavními hybateli sledu dějin nejen na území Blízkého východu. Zpočátku byly tyto kmeny najímány pro svou vojenskou zdatnost různými abbásovskými velmoži v Mezopotámii a Sýrii. Již roku 1050 se však sjednotili a pod vedením náčelníka Toghrula obsadili Isfahán a o pouhých pět let později dobyli

---

²⁵ Bohumila Zástěrová a kol., Dějiny Byzance, Praha 1992, s. 244.

²⁶ Tamtéž, s. 252.

²⁷ Bernard Lewis, Dějiny Blízkého východu, Praha 1997, s. 14.

²⁸ Tento turecký kmen svazu Oghuzů pronikl ze střední Asie do Chorásánu; své kmenové pojmenování přijal po jméně svého vůdce.

Bagdád. Za Toghrulova syna Alp Arslana se seldžukům podařilo expandovat na západ do Arménie, byzantské Anatólie a Sýrie.²⁹

Vrchol této expanze začal roku 1071 vítěznou bitvou u Mantzikertu, kterou si seldžukové otevřeli cestu do Malé Asie (viz předchozí kapitola). V následujícím období, pod vedením Malikšáha a jeho bratra Tutuše, se jim podařilo podrobit území od Sýrie až po egyptské hranice. Po smrti těchto silných vůdců se však mezi kmeny rozhořely mocenské boje o nástupnictví, čímž daly vzniknout několika samostatným celkům (Rúmský sultanát, Danišmendovský sultanát a osamocení atabegové v Mosulu, Damašku a Aleppu), které však formálně uznávali svrchovanost Bagdádu.³⁰

4. 3. Svatá válka

V současné době často slýcháme pojem „svatá válka“ (ovšem v jiné souvislosti než je téma této práce) a současníkovi se může zdát, jakoby tu byla odjakživa. Tento náhled na danou problematiku nám může přijít zvláštní, neb základem křesťanství je přeci láska k bližnímu a „nastavení druhé tváře.“ Kde tedy vykryštovala tato myšlenka a jak se soudobý klér vypořádal s jejím ospravedlněním?

Zjednodušeně by se dalo říci, že na samotném počátku bylo milénium. „V letech kolem roku 1000 celá křesťanská společnost pocítovala, že je svědkem určitého zlomu, a proto se připravovala přijmout pokání. Dvě základní nařízení, která byla přijímána: zpřísnit základy pústu a zavést boží mír.“³¹ Obnova míru byla soudobou společností chápána jako ujednání, které mělo pomoci k ovládnutí

---

²⁹ Věra Hrochová, Miroslav Hroch, Křižáci v Levantě, Praha 1996, s. 25.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Georges Duby, Rok tisíc, Praha 2007, s. 105.

bellátorech.³² A tak v průběhu jedenáctého století rytíři každé provincie přísahali na svaté ostatky, že ovládnou svou výbojnost a udrží ji v přesně daných mezích.³³ Touto obou již byl znám pojem spravedlivé války, která přesně vymezovala podobu válečného tažení tak, aby byly bellátorech odpuštěny hříchy za zabíjení. Od války spravedlivé, která neuráží Boha, bylo k definování „svaté“ války jen kousek.

„Koncem 11. století (...) křesťanstvo přišlo s novým pojetím války, které bylo současně neznámé a důležité: jednalo se o svatou válku. Přestože byla tato koncepce postavena na augustiniánském pojmu spravedlivé války, svatá válka šla ještě dál za Augustinovy pozice. Svatá válka měla nejen neurážet Boha, nýbrž měla mu přímo vyhovovat. Ti, kdo se jí účastnili, byli považováni za jedince, kteří jednají a konají morálně přijatelně, ale také jejich boj za posvěcenou a blahodárnou věc byl označován za ctnostný čin zasluhující si zcela zvláštní náklonnost Boha, ztělesněnou odpuštěním trestů, jež přiznávala a udělovala papežská moc.“³⁴ Dle historika Norberta Ohlera se v západních jazycích jako „svatá“ nazývala válka, kterou vedlo společenství, jež samo sebe chápalo jako lid Boží a sledovalo tyto cíle: šíření pravé víry nebo její obrana proti (vnějším i vnitřním) nepřítelům, ochrana věřících i míst uctívaných jako svatá proti nevěřícím a rovněž snaha vyrvat tato místa z moci nevěřících.“³⁵

---

³² Středověký člověk znal tři společenské stavy: oratóres – ti, kteří se modlí, bellátorech – ti, kteří bojují a laboratores – ti, kteří pracují.

³³ Georges Duby, Rok tisíc, s. 106.

³⁴ J. A. Brundage, Medieval Canon Law and the Crusader, Madison 1969, s. 29.

³⁵ Norbert Ohler, Válka a mír ve středověku, Jihlava 2004, s. 70 – 71.

5 KRONIKÁŘI PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY

Robert Monachus žil někdy na počátku 12. století a je pravděpodobné, že byl opatem v St. Rémi, nicméně nemůžeme s jistotou tvrdit, jestli se Urbanovy výzvy v Clermontu osobně účastnil coby posluchač, či zdali ji znal pouze reprodukovanou z doslechu od přímých účastníků.

Gilbert z Nogentu žil v letech 1053-1121. Byl opatem v Nogentu a účastnil se první křížové výpravy. Své dílo nazval *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum* a zachytil v něm nejen projev Urbana II (byl přímým účastníkem Koncilu v Clermontu), ale i události týkající se Petra Poustevníka pevně spjatého s dějinami „lidové výpravy“ a další.

Fulcher z Chartres se jako kaplan účastnil první křížové výpravy ve vojsku Balduina I. Stal se kronikářem nejen první křížové výpravy, ale i dějin Jeruzalémského království. Své dílo začal sepsávat nejspíše již roku 1100 a pojmenoval ho *Historia Hierosolymitana*; má tři svazky a je dovedeno až do roku 1127, kdy pravděpodobně Fulcher ve Svaté zemi umírá. Snad díky osobní znalosti blízkovýchodních poměrů rozlišuje ve svém díle nepřátele na Araby a Turky (na rozdíl od ostatních kronikářů, kteří tato dvě etnika často slučují).

Balderic z Dol se narodil nejspíše roku 1050. V letech 1079-1106 byl opatem v Bourgueil, posléze až do své smrti 7. ledna 1130 zastával biskupský úřad v Dol-en-Bretagne. Jeho dílo věnované historii první křížové výpravy se jmenuje *Historie Hierosolymitanae libri IV*. Svůj popis založil hlavně na pamětech očitých svědků a znalosti *Gesta Francorum*.

Nejznámějším kronikářem první kruciáty je anonym, který sepsal kroniku nazvanou **Gesta Francorum**. Dílo začalo vznikat kolem roku 1100. Obecně se má za to, že autor byl přímým účastníkem kruciáty,

nejspíše v Bohemundově vojsku. Text se velice záhy po svém vzniku dostal do Evropy a mnohými pozdějšími kronikáři byl považován za kanonický.

Ačkoli **Albert z Aix** nikdy nenavštívil Blízký východ, napsal v polovině dvanáctého století kroniku první křížové výpravy zaznamenávající správy do roku 1120. Podle vlastních slov používal vyprávění očitých svědků a písemné prameny (*Gesta Francorum*).³⁶

Nejmladším kronikářem první kruciáty je **William z Tyru**, který se narodil ve Svaté zemi a po studiích ve Francii se stal arcibiskupem v Tyru a hlavním knězem Království Jeruzalémského. Přestože byl William vynikajícím historikem, na jeho díle se odráží téměř stoletý odstup od popisovaných událostí.

Bavíme li se o historických popisujících události spojené s první křížovou výpravou, nesmíme opomenout dílo byzantské princezny Anny Komneny. Ve své **Alexiadě** věrně zachycuje pohled obyvatele Byzance, zděšeného neukázněnými davy lidové křížové výpravy vedené Petrem Poustevníkem a Waltrem Bezzemkem, a také příchod prvních opravdových západních vojsk. V této práci však zmíním pouze její popis událostí přímo se týkajících Petra Poustevníka, neboť její (byť zajímavé a přínosné) líčení „těch druhých“ jsou zaměřena na mnou zkoumanou skupinu (Evropany) a záměrem této práce není pokus popsat co si „ti druzí“ mysleli o křižácích, ale co si křižáci mysleli o nich.

---

³⁶ August, C. Krey, *The First Crusade: Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921, s. 48-52.

6 PAPEŽSKÁ VÝZVA KU PRVNÍ KŘÍŽOVÉ VÝPRAVĚ

6. 1. Osobnost Urbana II.

Papež Urban II., vlastním jménem Otho de Largely, se narodil někdy okolo roku 1042 v Châtillon-sur-Marne ve francouzské šlechtické rodině. Velice brzy se stal řádovým bratrem v Cluny (kolem roku 1070) a o necelých deset let později, přesněji roku 1078, již byl váženým kardinálem v Ostii a pravou rukou papeže Řehoře VII.³⁷ Díky této skutečnosti byl dokonce na nějaký čas císařem Jindřichem IV. vězněn (roku 1083), naštěstí byl však brzy propuštěn. Dne 12. března 1088 byl po svém předchůdci Viktoru III. (papežem jen krátce: 1086-1087) zvolen papežem. Nutno podotknout, že obtížnější období středověkých dějin pro nástup na papežský stolec bychom si jen stěží mohli představit. V Římě vládl vzdoropapež Klement III. (1084-1100), takže bylo pro Urbana zpočátku nemožné se do města dostat.³⁸

Urban II. měl velké štěstí, že na rozdíl od Řehoře VII. byl obdařen politickým citem, byl skvělým diplomatem a zároveň také zapáleným reformátorem.³⁹ Díky svým schopnostem zanedlouho shromáždil všechny, pro které byl vzdoropapež Klement III. z jakéhokoliv důvodu nepřipustný. I tak v počátcích své vlády uplatňoval spíše politiku Lva IX., a sice v „papežství na cestách“. Papež dokázal využít politicky nestabilní situace v severní Itálii. V tamních městech se totiž císař Jindřich IV. stal neoblíbeným (dokonce i jeho arcibiskup milánský byl ochoten se spojit

³⁷Butler, R.U.(1912). Pope Bl. Urban II. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company. Retrieved April 16, 2011 from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/15210a.htm> (last update 2009).

³⁸ Tamtéž: Poprvé Urban II. vchází do Říma až v listopadu 1088, říká se, že se mu to podařilo za pomoci normanských vojáků. I přesto byla jeho situace ve městě velice obtížná, neboť jej téměř celé ovládal Klement III.

³⁹ Christopher Brook, Evropa středověku v letech 962 – 1154, Praha 2006, s. 364. Srov.: Antony Bridge, Křížové výpravy, Praha 1995, s. 27.: „Byl jemný, pevný, zdvořilý a mírumilovný. Nenáviděl krveprolévání, vyhýbal se střetům a srdce lidu získal kombinací sebeovládání a vrozené autority.“

s Urbanem) a tak s jejich pomocí se Urban II. mohl usadit následujícího roku v Římě (nicméně stále hojně cestoval).⁴⁰

6. 2. Historický diskurs do roku 1095

Není naším cílem tvrdit, že projev papeže Urbana II. na samotném závěru koncilu v Clermontu, v podzimní den roku 1095, byl náhlým Božím vnuknutím. Na základě historických dokumentů můžeme analyzovat rozsáhlou diplomatickou předeheru, iniciovanou nejspíše byzantským císařem Alexiem I. Komnenem. Kořeny těchto úvah může najít snad již v roce 1090, kdy byl Urban II. navštíven byzantským poselstvem.⁴¹ To bylo posláno pravděpodobně, aby zlepšilo vztahy mezi oběma církvemi, těžce poznamenanými nedávným schizmatem.

Pro nás jsou důležité hlavně události roku 1095. Byzantská poselstva byla vyslána vícekrát, stoprocentně víme, že se účastnila březnového koncilu 1095 v Piacenze.⁴² V jeho závěru přednesli poslové svou řeč, jejíž obsah se nám dochoval pouze v základních rysech. Dle instrukcí v ní vylíčili těžkou situaci křesťanů na Východě a požádali své západní souvěrce, aby vstupovali do služeb byzantského císaře proti Seldžukům. „Zdůraznili přitom, že seldžucké nebezpečí ohrožuje nejen Byzanc, ale i západní svět.“⁴³

Několik dní po skončení koncilu v Piacenze se Urban II. vydal na dlouhou cestu Francií. Nesmíme opomenout, že zřejmě v této souvislosti navštívil před svou diplomatickou „poutí“ své spolubratry v Cluny, ohnisku

---

⁴⁰ Christopher Brook, *Evropa středověku v letech 962 – 1154*, Praha 2006, s. 364.

⁴¹ Věra Hrochová- Miroslav Hroch, *Křižáci ve svaté zemi*, Praha 1996², s. 12.

⁴² Tamtéž.: Na koncilu v Piacenze byl mimo jiné znovu proklamován boj proti Jindřichovi IV., vystoupila i jeho manželka (přeběhnuvší do proti-císařského tábora), kyjevská princezna Apraxie, aby vylíčila ostudné a skandální detaily ze soužití s císařem.

⁴³ Tamtéž, s. 13.

reformního církevního hnutí.⁴⁴ Papež cestoval do Poitiers, následně do Tours, kde svolal další koncil, na kterém již vyzval přítomné k účasti na výpravě. Z Tours se vydal na jih, kde setrval jako host u hraběte Raimonda z Toulouse. Nicméně ani na návštěvě nezahálel – svůj čas trávil intenzivním rozesíláním dopisů s výzvami spřízněné šlechtě.⁴⁵

6. 3. Rozbor papežské výzvy

Písemných zápisů papežovy výzvy ke křesťanům k první křížové výpravě se dochovalo pět verzí. Můžeme předpokládat, že dva z pěti pramenů byly napsány přímými účastníky clermontského koncilu. Jedná se o díla mnicha Roberta a Guilberta z Nogentu. Nejspíše nejznámější verze je zaznamenána anonymním mnichem v díle *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*.⁴⁶ Mnoho pozdějších autorů používalo právě *Gesta Francorum* jako historický pramen. Patřili mezi ně i další dva autoři zápisu Urbanova projevu: Fulcher z Chartres a Balderic z Dol. Abychom si učinili představu o papežově projevu, rozhodla jsem se popsat verzi Roberta Monacha, který ji zvěčnil ve svém díle *Historia Hierosolymitana*.⁴⁷

Držíme li se Robertovy verze, pak byla Urbanova výzva primárně věnována Francouzům, jak je vidět z úvodu řeči, kde se papež odvolává kromě katolické víry také na národní hrdost a vyvolenost Bohem, doslova: „Francouzi! Vy, kteří jste přešli Alpy, kteří jste byli vybráni Bohem a kteří jste byli od něho tak milováni.“⁴⁸ Po úvodním provolání následuje

⁴⁴ Christopher Brook, *Evropa středověku v letech 962 – 1154*, Praha 2006, s. 364: Clunijští mnichové byli nejen hlavními ideology papežského zápasu proti císaři, ale i zkušenými organizátory poutí do Svaté země a znalci východních poměrů.

⁴⁵ Listy nezůstaly bez odezvy, kromě Raimonda z Toulouse přislíbil účast na výpravě také bratr francouzského krále Filip Hugo z Vermandois. Srov.: Hroch- Hrochová, Christopher Brook.

⁴⁶ Tento mnich byl spojován s Bohemundem z Antiochie.

⁴⁷ *Recueil des historiens des croisades, Historiens occidentaux III.*, 1866, s. 727 – 730.

⁴⁸ Hrochová, Věra, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha 1982, s. 25.

Urbanovo líčení událostí z okolí Jeruzaléma a Konstantinopole, které uvádí slovy: „...zprávy, že lid z perského království, cizí lid, rasa úplně cizí Bohu, vtrhla na křesťanské území a zpusťovala toto území ohněm a mečem.“⁴⁹ Zajímalo by mě, jak si „obyčejný“ středověký člověk, nejlépe nějaký vesničan, jenž nikdy nevyšel ze svého rodného kraje, představoval onu „rasu úplně cizí Bohu“. Domnívám se, že tato formulace se silně odrazila v odhodlání jít „bránit“ Svatou zem. V následující části projevu se Urban věnuje naturalistickému líčení krutostí, jež musí křesťanský lid snášet. Kromě jiného se také papež zmiňuje o boření a znesvěcování oltářů a božích chrámů: „Úplně srovnali se zemí několik božích chrámů a obrátili jiné kostely ke svým zvykostem a ke svým kultům.“⁵⁰ Po tomto líčení se znovu obrací s výzvou k hrdému národu, jenž nemá zahanbit předky: „Kdo je za toto pomstí, kdo napraví škody, jestliže vy to neuděláte? Vy jste lid, kterému Bůh propůjčil slávu ve zbrani, velikost ducha, tělesnou aktivitu.“⁵¹ Následuje výklad citátu z Bible (Skutky apoštolské), ve kterém se hovoří o oddaném následování Krista: „Ten, který miluje otce nebo matku více nežli mne, není mne hoden.“. Aby svá slova podpořil, rozhovořil se papež také o geografických vlastnostech země, ve které tento lid (Francouzi) žije, neopomněl zdůraznit, že na rozdíl od Svaté země, která oplývá mlékem a strdím, tato země „neoplývá bohatstvím, vskutku stěží poskytuje dosti potravy pro ty, kteří ji obdělávají“⁵² Dalším, velice emotivním prvkem jeho projevu byl popis Jeruzaléma, jako „země, která je jako ráj, rozkoš a potěšení“⁵³ a zároveň

---

⁴⁹ Hrochová, Věra, Křížové výpravy, s. 25.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž, s. 26.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

jako města, které volá a touží po svobodě: „Město volá a touží po svobodě, prosí neustále, abyste přišli na pomoc.“⁵⁴

Dle mého jedním z nejdůležitějších bodů výzvy byla papežova teze, ve které sliboval prominutí hříchů pozemských: „Podstupte tuto cestu, aby vám byly prominuty vaše hříchy, a buďte si jisti, že vaše sláva nezapadne v království božím.“⁵⁵ Po této výzvě následovaly podle Roberta nadšené výkřiky obyčejných lidí, provolávajících ono slavné: „Bůh si to přeje!“, na něž Urban reagoval poděkováním Bohu, neb si tyto výkřiky vykládal jako dobré znamení. Domnívám se, že vzhledem k náladě davu, zfanatizovaného gradujícím proslovem výborného řečníka, již konec papežovy řeči lid moc nevnímal. Urban II. doslova říkal: „Nepožadujeme a neradíme, aby tuto cestu podstoupily osoby starší a slabší nebo ti, kdo nevládnou zbraní; žádné ženy nechť netáhnou, jen pokud by doprovázely své muže, bratry nebo legální průvodce. Takové osoby jsou totiž více na obtíž než k užitku.“⁵⁶ Konec projevu Urban věnoval instrukcím, které se týkaly především těchto a podobných organizačních záležitostí (tzn. toho, kdo nesmí odejít bez povolení, etc.), nezapomněl ani na instrukci kněžím a duchovním, kteří nesmí jít na cestu bez povolení svého biskupa (cesta jim nebude požehnaná), dokonce ani biskupové nemohou zahájit cestu bez kněžských požehnání. Do těchto instrukcí se promítla také zajímavá výzva bohatým: „Bohatí, pomáhejte chudým, dovozte jim podle jejich možností se zúčastnit, přiveďte zkušené vojáky a spolu s nimi jděte do války.“⁵⁷ V samotném závěru papež opět cituje Skutky apoštolské: „Ten, kdo nevezme svůj vlastní kříž a nenásleduje mne, není mne hoden.“⁵⁸ Po skončení Urbanovy řeči pronesl jeden z římských kardinálů

---

⁵⁴ Hrochová, Věra, Křížové výpravy, s. 26.

⁵⁵ Tamtéž, s. 27.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

Vyznání pro všechny zástupy klečící na zemi a zároveň jim udělil rozhřešení, po němž ještě následovalo požehnání.

Je velice zajímavé, že ačkoli se všechny dochované verze projevu v zásadních bodech shodují, samotné nepřátele, tedy nebezpečí, proti kterému se má bojovat, nazývají rozdílně. Robert označuje, ačkoli je to pro současníka zarážející, nepřátele jako „Peršany“.⁵⁹ Balderic z Dol je líčí jako „Turky“,⁶⁰ Guilbert z Nogentu hovoří o „pohanech“ a podle Gest jsou to „oni“.⁶¹ Jediným autorem, který popisuje situaci z dnešního pohledu správně je Fulcher z Chartres, hovořící o „Turcích a Arabech“.⁶²

Téměř totožně líčí zvěrstva páchaná na křesťanských bratrech mnich Robert a Guilbert z Nogentu, oba byli nejspíše účastníky koncilu v Clermontu a je tudíž pravděpodobné, že se účastnili i samotného projevu Urbana II. Podle těchto zápisů papež obecně líčil, že: „několik křesťanů zajali a odvedli do své země, ostatní krutě mučili. Beze studu zbořili oltáře a znesvětili je. Obřezávají křesťany a rozmazávají krev z obřizky nad oltářem nebo ji vkládají do křtitelnice. Radují se z toho, když druhé zabíjejí; rozřezávají jim břicha, vybírají vnitřnosti a přivazují je ke kůlu. Potom za bičování ženou své oběti ke kůlům, když jsou jejich vnitřnosti vyňaty, házejí mrtvoly na zem. Jiné pak přivazují opět ke kůlům a střílejí na ně šípy. Zmocňují se dalších, natahují jejich krky a snaží se

---

⁵⁹ Dana C. Munro, *Urban and the Crusaders. Translations and Reprints from the Original Sources of European History*, Vol 1:2, Philadelphia: University of Pennsylvania, 1895, s. 5-8.

⁶⁰ August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921, s. 36-40.

⁶¹ Tamtéž, s. 28-30.

⁶² Bongars, *Gesta Dei per Francos*, 1, 382 f., trans. in Oliver J. Thatcher, and Edgar Holmes McNeal, eds., *A Source Book for Medieval History*, (New York: Scribners, 1905), s. 513-517.

poznat, zda mohou nebo nemohou uříznout jejich hlavy jednou ranou meče.⁶³

Na rozdíl od barvitého líčení výše popsaných obludností se Urban II. podle Fulchera z Chartres a Balderica z Dol ve své řeči zaměřil hlavně na biblickou obhajobu křesťanského nároku na Svatou zem, uchvácenou nevěřícími, pod jejichž krutou nadvládou spolubratři trpí: „Svatí muži již nedrží tato města, ba nízcí a bastardští Turci drží moc nad našimi bratry.“⁶⁴ Podle mne je tato skutečnost zapříčiněna jejich osobní zkušeností (Fulcher se přímo účastnil první kruciáty, Balderic hovořil s opatem Petrem z Maillezais, který se přímo účastnil výpravy), při které žádné z výše zmíněných krvavých skutků nezažili.

7 PETR POUSTEVNÍK V PRAMENECH

Reflexe slavného potulného mnicha se nám dochovala v mnohých dílech nejen západní provenience. Nejvíce zmínek o jeho skutcích nacházíme u Guilberta z Nogentu, Williama z Tyru, Alberta z Aix, Anny Komneny a samozřejmě i v *Gesta Francorum*. Mým původním záměrem před počátkem psaní této práce bylo odhalit v pramenech kouzlo rétoriky tohoto malého mnicha. Ač jsem pečlivě prošla prameny, které se o něm zmiňují, příliš relevantních odkazů na jeho řečnický projev jsem nenašla. Existuje však mnoho nepřímých důkazů jeho řečnického umění, jehož výsledkem byla bezpochyby masová lidová výprava osvobodit Svatý hrob.

Kompilací poznatků z jednotlivých pramenů zmiňujících se o Petrovi víme, že byl poustevníkem (odtud Petr Poustevník), pocházel z království franského biskupství amienského. Vzrůstu byl spíše menšího,

⁶³ Hrochová, Věra, *Křížové výpravy*, s. 25.

⁶⁴ August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921, s. 36-40.

odívaný chodil jako mnich⁶⁵ a jeho stravou bylo pouze víno a ryby – podle pramenů odmítal chléb a maso.

Dle soudobých historiků je za nejspolehlivější verzi považován popis Petra Amienského v díle Guilberta z Nogentu. Dovídáme se tak, že chodil městy a kázal, přičemž byl neustále obklopen davy lidí. „Jeho svatost je chválena tak vysoko, jak jsem ještě u nikoho nezažil. ... Má jedinečnou autoritu, se kterou všude nastoluje mír.“⁶⁶

Naopak nejznámější a možná i nejcitovanější je Petrův popis v díle Williama z Tyru. Díky časovému odstupu, se kterým William Petra písemně zvětšil, si můžeme pomocí komparace s ostatními dochovanými verzemi příběhu všimnout jisté legendarizace postavy potulného kazatele. William z Tyru nám například předkládá popis rozhovoru (v Jeruzalémě) Petra Poustevníka s patriarchou jménem Simeon. Při tomto rozhovoru mnich apeluje na patriarchu, aby poslal dopis papeži a římské církvi s popisem utrpení východních křesťanů pod náporom nevěřících a opatřil jej svou pečeti. Taková listina má pak podle Petra urychlit příchod hlavních vojsk západní šlechty. „Následující den po obvyklých modlitbách vzal Petr dopis od patriarchy a vydal se s ním na pobřeží. Tam našel veslici patřící obchodníkům, kteří se chystali přejet do Apulie. Nastoupil na palubu a po úspěšné cestě se vylodil v Bari. Odtud pokračoval do Říma, kde vyhledal svatého Otce papeže Urbana II. a dopis mu předal spolu s osobním svědectvím.“⁶⁷ Díky výzkumům v 19. století (například

---

⁶⁵ Dana C. Munro, *Urban and the Crusaders. Translations and Reprints from the Original Sources of European History*, Vol 1:2, Philadelphia: University of Pennsylvania, 1895, s. 20: „Nosil vlněnou suknicí, přes ni měl hantl (přehoz) sahající ke kotníkům a chodidla i paže měl holé.“

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Dana C. Munro, *Urban and the Crusaders. Translations and Reprints from the Original Sources of European History*, Vol 1:2, Philadelphia: University of Pennsylvania, 1895, s. 20.

výzkumy historika Hegenmeyera) víme, že Petr neinicioval Urbanův proslov, dokonce se ani neúčastnil koncilu v Clermontu.

V popisu událostí dané doby najdeme u Alberta z Aix vyprávění o Petrovi hlavně ve spojitosti s Waltrem Bezzemkem. Líčení se zaobírá hlavně popisem namáhavé a zdlouhavé cesty přes Balkán, kterou si „lidová výprava“ vybrala. Najdeme i zmínky o neposlušnosti vojska, které z hladu rabovalo i před Konstantinopolí. Albert se nevyhýbá ani popisu událostí vedoucích k neslavnému konci tohoto lidového hnutí.

Autor *Gesta Francorum* nám zanechal líčení tragických osudů Petrova houfu, který se povzbuzen zprávami o dobytí pevnosti Xerigordon (ta však byla mezi tím znovu dobytá Turky, ale zpráva o jejím pádu nedorazila včas), rozhodl dobýt Nikaiu. Z pramene se dozvídáme, že houf lapili Turci do pasti a středoevropané tak poprvé poznali co to znamená mít žízeň v tomto podnebném pásu. Toto „dobrodružství přežila jen malá část lidí, mezi nimi i Petr.

Zajímavou reflexí dějin lidové výpravy, potažmo potulného kazatele Petra, je *Alexiada* byzantské princezny Anny Komneny. „Po mnohých utrpeních a nebezpečích, které utrpěl od Turků a Saracénů plenících a devastujících celou Asii, byl s velkým žalem navrácen do své domoviny.⁶⁸

---

⁶⁸ August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton, 1921, s. 70-71.

8 PRAMENY OSOBNÍ POVAHY

Zajímavými dokumenty odkrývajícími dějinné pozadí tohoto období jsou bezpochyby dopisy jednotlivých účastníků křížové výpravy. Dopisy jsou adresovány osobám různého postavení – zatímco Štěpán z Blois píše své manželce Adéle, další dopisy jsou spíše adresovány duchovním autoritám. Všechny mají velice podobnou skladbu, v úvodní části jejich pisatel uctivě zdraví adresáta, většinou také zmiňuje stesk po původní vlasti. Hlavní částí dopisů jsou popisy událostí, které se pisateli přihodily, nejčastěji to bývá setkání s nepřáteli při obléhání pevností a samotné dobývání. Objevují se také zprávy o příkořích, kterým musela západní vojska čelit (žízeň, hlad, vysoké teploty) – v pramenech, které jsem měla k dispozici, jsou hlavně zprávy o úspěších výpravy („i přes veškerá příkoří jsme s pomocí Boží obrovskou přesilou nepřátel přemohli“). Pro tuto práci jsem si vybrala z dopisů dva zástupce – jeden osobní a jeden církevní.

8. 1. Anselm z Ribemontu, adresováno Manassesovi II., Arcibiskupovi z Remeše

U tohoto autora můžeme sledovat jistý vývoj v nazírání na nepřátele. Je to zejména proto, že se nám dochovaly dva jeho dopisy. Oba měly stejného adresáta, ovšem první je datován na 10. února 1098 a druhý je z období téměř o půl roku později (červenec 1098).

První dopis nám zachycuje zejména obléhání a dobývání Nikaie, cestu dále k Antiochii a prvopočátky obléhání tohoto velkého města. Jako přímý účastník tažení se dostal do kontaktu s nepřáteli několikrát. Nepřátele označuje jako „Turky“ a popisuje je vždy v souvislosti s válečnými střety. „Když jsme tam [pod Nikaiou] byli několik dní, turecké vojsko, tak jako vždy předtím, nás velkolepě obelstilo. ... Každý den slíbili, že se vzdají, a zatím posbírali posily z okolních oblastí a pak nás

obklíčili, ale díky Bohu, jsme jich mnoho pozabíjeli.“⁶⁹ V následujícím popisu se dovídáme, že turecké oddíly často napadaly zadní voj, a tím působili sice malé, nicméně časté, ztráty na životech bojovníků. V závěru dopisu Anselm uvádí výčet významných padlých mužů.

Z druhého dopisu se dovídáme nejen o dobývání Antiochie, ale i o dalších velkých bitvách „proti králi Aleppa, králi Damašku a proti nevěrnému králi Jeruzaléma.“⁷⁰ V tomto dokumentu se Anselm věnuje hlavně popisu vojenské taktiky a lstí nepřátel. „Turkové měli koně a všechny potřeby v hojné míře, mohli každý den jezdit kolem našeho tábora.“⁷¹ Dále čteme že: „Osm mil od tábora byl další turecký hrad a jeho posádka jezdila každý den zabíjet mnoho našich mužů, ... naši princové proti nim jednoho dne vytáhli do boje a s Boží pomocí mnoho z nich pobili.“⁷² Při popisu obléhání Antiochie se Anselm zmiňuje o taktice nepřátel takto: „Král Antiochie poslal žádost o pomoc králi Damašku, ale posla potkal na cestě jeden náš oddíl, Bůh mu žehnej, a ti jej zabili. Král Antiochie však poslal ještě jednoho posla králi Aleppa. Král Aleppa s jeho armádou přijel, ale naši, Bůh jim pomáhal, v síle 700 bojovníků rozprášili 12000 hlavou armádu Turků.“⁷³ Ke konci dopisu popisuje Anselm stavbu opevnění tábora, jenž mělo chránit před častými nájezdy nepřátel.

---

⁶⁹Dana C. Munro, *Letters of the Crusaders, Translation and Reprints from the Original Sources of European History*, Vol 1:4, Philadelphia 1896, s. 2-5.

⁷⁰ August, C. Krey, *The First Crusade: Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921, s. 157.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 158.

⁷³ Tamtéž.

8. 2. Štěpán z Blois, adresováno jeho ženě Adéle

Hrabě Štěpán v úvodu svého dopisu píše manželce, že jde o druhý dopis, neboť si není jist, jestli ten první dorazil v pořádku (posel mohl při cestě zahynout). Dále zde nacházíme popis jeho přijetí v Konstantinopoli: „Císař mne přijal se všemi poctami, doslova jako svého syna, a zahrnul mne velmi štědrými dary.“⁷⁴ Následuje popis Štěpánova příjezdu do Civetotu a následná cesta až k městu Nikaia.

Ve svém popisu se Štěpán udivuje nad velikostí a rozsahem hradeb města. „Zde jsme našli odvážné turecké vojáky a bezpočetné oddíly boží, které se již čtyři týdny bily na život a na smrt.“⁷⁵ Nicméně také píše, že když obránci města viděli obléhací stroje, které jeho vojsko připravilo: „Polekali se a sdělili císaři, že jsou ochotni se vzdát města pod podmínkou, že jim povolí vyjít z města, byť i bez majetku a v okovech, a že jim zaručí život.“ V závěru dopisu se zmiňuje o pádu tohoto města a vysvětluje jeho důležitost pro církevní dějiny. Zároveň své ženě píše, že pokud je nezdrží Antiochie, tak budou za pět týdnů před branami Jeruzaléma.

---

⁷⁴ Hrochová, V., Křížové výpravy ve světle soudobých kronik, s. 50.

⁷⁵ Tamtéž, s. 51.

9 ZÁVĚR

Touto prací jsem se snažila postihnout náhled křesťanského Západu na „ty druhé“. Po úvodním prostudování papežské výzvy k první kruciátě, jsem nabyla přesvědčení, že v pramenech bude zaznamenáno mnohem více přímé charakteristiky nepřátel. Zatím co v dochovaných verzích projevu papeže Urbana II. Nacházíme spíše démonické popisy „těch druhých“, v pramenech věnujících se popisům samotného tažení nebo v pramenech osobní povahy se tato popisy již neobjevují.

Zajímavým důkazem toho, že středoevropanům bylo jedno jak se fakticky jmenuje jejich nepřítel, jsou různá označení pro nepřátele zachycená v různých verzích papežova projevu. Můžeme se tak dočíst, že se má jít bojovat proti „peršanům“, „turkům“, nebo prostě jen proti „nevěřícím“. Mnohem menší rozdíly v označení nepřátel nám přinášejí zápisy ze samotného tažení. Dle mého názoru je to proto, že autoři měli osobní zkušenost s daným nepřítelem.

Z dalších, mnou rozebraných, pramenů můžeme nahlédnout na „ty druhé“ zejména jako na Turky, mnohdy „proradné“ a „Istivé“, zároveň však je také můžeme vidět očima Štěpána z Blois, který své ženě píše o „odvážných tureckých vojácích“.

Na základě výše zmíněných údajů můžeme soudit, že soudobý člověk, který si tyto prameny četl, viděl obyvatele Blízkého východu nejčastěji jako nevěřící a pohanské Turky, kteří vynikali jak ve válečnickém umění, tak v taktice. Zřejmě mohli být tito obyvatelé viděni jako vynikající stavebníci, neboť v nejednom prameni se setkáváme s obdivným popisem hradů a zejména jejich fortifikačních systémů.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

10. 1. Literatura

Bridge, A., Křížové výpravy, Praha 1995.

Brook, Ch., Evropa středověku v letech 962 – 1154, Praha 2006.

Brundage, J. A., Medieval Canon Law and the Crusader, Madison 1969, s. 29.

Cardini, F., Evropa a Islám, Praha 2004.

Contamine, P., Válka ve středověku, Praha 2004.

Dostálová, R., Byzantská vzdělanost, Praha 1993.

Duby, G., Rok tisíc, Praha 2007.

Dülmen, R., Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly, Praha 2002.

Gombár, E., Úvod do dějin islámských zemí, Praha 1994.

Hrochová, V. – Hroch, M., Křížáci v Levantě, Praha 1996.

Hrochová, V., Křížové výpravy ve světle soudobých kronik, Praha 1982.

Le Goff, J., Kultura středověké Evropy, Praha

Le Goff, J., Schmitt, J. C., Encyklopedie středověku, Praha 2002.

Le Goff, J., Středověký člověk a jeho svět, Praha 1999.

Lewis, B., Dějiny Blízkého východu, Praha 1997.

Nodl, M. - Tinková, D. (edd.), Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007.

Ohler, N., Válka a mír ve středověku, Jihlava 2004.

Zástěrová, B., Dějiny Byzance, Praha 1992.

10. 2. Prameny

August, C. Krey, The First Crusade: Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921.

August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921.

Bongars, Gesta Dei per Francos, 1, 382 f., trans. in Oliver J. Thatcher, and Edgar Holmes McNeal, eds., A Source Book for Medieval History, (New York: Scribners, 1905).

..

Butler, R.U.(1912). Pope Bl. Urban II. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company. Retrieved April 16, 2011 from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/15210a.htm>.

Dana C. Munro, Urban and the Crusaders. Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Vol 1:2, Philadelphia: University of Pennsylvania, 1895.

Recueil des historiens des croisades, Historiens occidentaux III., 1866.

11 RESUMÉ

In this bachelor work I was pushing for an analysis of how were been describing „the others“ by thous who were from Christian west. I used for it historical sources, which were been written by participants of Crusades, and also by them who only had heard about it. I found out that, mostly were „the others“ classify as a „Persians“, „Turks“, „Pagans“ or only „the others“.